

Sisserännukultuur lastevaesel maal

REIN TAAGEPERA
Tartu ja California ülikooli
emeriitprofessor

Eestis on sisserännuks loodud soodus pinnas, sest lapsi on meil alla taastumismäära. Kui palju sisserändajad meid mõjutavad, oleneb eestlaste oskusest neid kohelda, neid keeleliselt sulandada, nendega eesti keeles suhelda. Rahvuskultuuri on kõige lihtsam säilitada, kasvatades lapsi, kes kultuuri varakult omandavad, tavaperes on kolm last.

Omalt maalt vabalt lahkuda on põhiline inimõigus. Teisele maale vabalt sisse valguda ei ole inimõiguste hulgas. Selleks on vaja luba. On sünnis anda ulualust põgenikele, seni kui neid on vähe. On õigus kaitsta oma piire, kui põgenikke või muidu tulla tahtjaid on nii palju, et ühiskond nende koorma all kokku vajuks. Või tundmatuseni muutuks.

Kui on kord tekkinud inimeste hulk, kes peab end samaks rahvaks, siis see rahvas harilikult soovib püsida. Mida see tähendab – püsida? See tähendab pidevalt muutuda ja ometi jääda äratuntavalt samaks. Et muudatus kunagi poleks nii järsk, et öeldaks: seal on üks rahvas asendunud teisega. Ja et ei jäädaks sedavõrd oma eilseks iseendaks, et sel rahval muutavas maailmas homset enam polegi.

See, mis peab muutuma ja ometi jääma äratuntavalt samaks, on rahvuskultuur selle väga laias mõttes. Mängu võib tulla keel, usk, ajalootunnetus, käitumisharjumused, nahavärv ja mida veel. Kõige lihtsam on seda säilitada tehes ja kasvatades lapsi, kes varakult seda kõike omandavad. Kui ise küllalt lapsi ei viitsi teha ja kasvatada, siis on vaja ka sisserändu, et lastetud sugupõlve vanas eas toita. See sisseränd tuleb tahes-tahtmata, kui maa jääb palju tühjemaks kui ta on seal, kust tullakse.

*See, mis peab muutuma
ja ometi jääma
äratuntavalt samaks,
on rahvuskultuur
selle väga laias mõttes.*

Et rahvas püsiks, on vaja sisserändajaid sulandada rahvuskultuuri neisse tahkudesse, mida peetakse oluliseks. Vähem olulises tuleb järele anda, sest kõike ei suuda – ega soovigi. Sest vähehaavaline muudatus rikastab ja suurendab rahva elujõudu. Mida vähem ise viitsitakse lapsi kasvatada, seda rohkem tuleb pikapeale sisserändajaid ja seda arukamalt ning aegsasti on vaja kavandada nende sulandumist. Põhiliseks retseptiks on katsuda saada sisserändu nii mitmelt poolt, et ainus kultuur, mis tulijaid omavahel siduma hakkab, on selle maa rahvuskultuur, kuhu tullakse.

On ka maid, kust aina välja rännatakse. Sealt, kus lapsi või omavahelist tigidust on ülemäära. Seegi võib rahvast nõrgestada, nii nagu lastepuudus, sest välja rändama kipuvad agaramad.

POLE KEELT, POLE EESTIT. Kuidas see rakendub Eestis? Eesti kultuuri keskmeks on eesti keel, pigem kui näiteks usk või nahavärv. Mitte et teised tahud tähtsad poleks, aga nende muutudes Eesti jääks rohkem Eestiks kui keele kadudes. Pole keelt, pole Eestit. Nii et sisserändajate sulandamise pearõhk peab olema keele ulatuslikul omaksvõtul. Mida omaksvõtt tähendab, kuidas seda teostada ja vähemalt mitte armetult vussi ajada, sellest tuleb juttu hiljem.

Kuna lapsi on Eestis viitsitud kasvatada alla taastumismäära, siis on sisserännuks soodus pinnas loodud. Omaenda tegemiste ja tegemata jätmiste tagajärgi võib maha salata, kuni nad silmnähtavalt sisse muravad, või neiks valmistuda. Kuna rahvaarv on juba kahanemas, on aeg sisserännuga alustada, tuues teadlikult sisse väikest hulka, siiski aga küllalt suurt, et nende abil harjutada keelelise sulandamise viise. Omandada vajalikke oskusi, enne kui tuleb suur tulv. Kui see tuleb, siis pole enam aega katsetada.

Tühimik tõmbab sisserändu. Seda ei saa vältida, küll aga mingil määral suunata. Keelelise ja muu sulandamise huvides on tuua sisse inimesi nii mitmelt poolt, et neil oleksid väga erinevad lähtekultuurid. Ergutada sisserändu sealt, kus inglise keele oskus on vähene, näiteks Vietnamist ja Hondurasest. Araabiakeelseid ja teisi musulmane tuleb niikuinii. Omaette küsimus on ukrainlased. Peab arvestama, et Eestisse tulles nad liituvad valdavalt selle kogukonnaga, kelle keel ja kultuur on neile lähim, poliitikast hoolimata.

Eesti omapära on, et ta on samaaegselt nii sisse- kui ka väljarännumaa. Seda tingib majandustase ja suhtluskultuur. Oma inimesi lahkub rammusamaile ja sõbralikumaaile söödamaile, samal ajal kui

Eesti on piisavaks söödamaaks paljudele mujalt. Vähemalt esialgu. On risk, et Eesti muutub immigratsioonipumbaks Lääne-Euroopasse. Olla läbisõiduhoov – see oleks viimane, mida vaja. Eesti huvides on, et kes kord siia on jõudnud ja natuke eesti keelt omandanud, siia ka jääks. Katsudes teha Eestis olemise neile meeldivaks, on heategu meile endile, mitte ainult neile.

*Keelelise ja muu
sulandamise huvides
on tuua sisse inimesi
mitmelt poolt,
et neil oleksid
erinevad lähtekultuurid.*

KUIDAS SAAVUTADA EESTI KEELE OMAKSVÕTTU. Jutt on omaksvõttust selle maa keelena. Mitte et eesti keelt alguses hästi osataks. Mitte et seda keelt ehk kunagi hakataks kodus kasutama. Vaid tunne, et see on endastmõistetavalt selle maa keel ja minu huvides on see keel omandada nii hästi kui suudan, oma keele kõrval. Nii nagu eestlane võiks suhtuda taani keelde, asudes mingil põhjusel Taani, enne osates vaid eesti keelt. Aga kui ta juba natuke oskab ka inglise keelt, võib ta katsuda sellega läbi ajada. Eriti, kui ta kujutab ette, et ta Taani kauaks ei jää. Eriti, kui küllalt palju taanlasi kah natuke inglise keelt valdavad. Siis ei ole ega tule keele omaksvõttu.

Tuleb sisserändajaid Tallinna. Kuidagi. Kuskilt. Mingil hulgal. Kas esimesed sõnad, mida nad kuulevad, on „Teie pass, palun?” Seejärel lihtsamalt korrates: „Pass.” Võibolla samaaegselt näidispassi näidates. Ja alles viimase võimalusena, kui tõesti muu ei aita: „Your passport?” Kas jäetakse tulijaile kohe esimene mulje, et siin räägitakse oma moodi keelt?

Silme ette kerkib vastupidine õuduspilt. Ametnikel ja teistel, kes uustulnukatega tegelevad, on kiire. Kujutlevad, et küllap tulijad mingil määral inglise keelt ikka mõistavad – igatahes rohkem kui eesti keelt. Nii nagu mu vanaema 70 aasta eest Marokos katsus rääkida pigem oma puist baltisaksa kui eesti keelt. Ainult et need, kes nüüdismaailmas Eestisse jõuavad, on arvatavasti teel olles tõesti juba omandanud vähemalt paar sõna inglise

**Eesti keele püsimine ja
Eesti riigi olemasolu mõte
ei olene niivõrd
sisserändajate hulgast,
kuivõrd meie oskusest
neid keeleliselt
sulandada.**

keelt. Kui esimesed sõnad, mida nad Eestis kuulevad, on „*Your passport, please,*” siis kinnistub mulje, et siin maal on vaja inglise keel ära õppida.

Kas see mulje hiljem muutub? Kõigil, kellega nad kohtuvad, on kiire. Kõik soovivad oma inglise keelt harjutada. Seetõttu kõik õpetavad neile inglise keelt sellel ainsal kombel, mis mõjub: elutähtsas olukorras ja paar sõna korruga. Need sõnad jäävad meelde. Neid korratakse. Kui vigu tehakse, pole kellelgi soovi neid parandada. Peaasi, et hädaga aru saab. Käib kah. Selles õhustikus julgeb tulnuk suu lahti teha. Aja jooksul läheb hääldamine ja grammatika paremaks. Inglise keeles.

Aga eesti keel? Selle jaoks korraldatakse keelekursused pädeva filoloogi käe all. Uusi sõnu tuleb nagu Vädrast saelaudu. Tõlgitult inglise keelde. Nii et need sisserändajad, kes inglise keelt ei osanud, õpivad seda rohkem juurde kui eesti keelt. Uusi eesti sõnu korrata, selleks on aega

vähe. Kui kordad, siis õpetaja parandab hääldamist ja grammatikat. Tekib tunne, et toda keelt ei tohi üldse avalikult rääkida, enne kui hääldamine on korras, ja sõnavormid ka. Kui katsudki toda keelt tavaelus purssida, näed iga teise eestlase näost, kuidas vigane eesti keel teda piinab. Lähed üle puuinglise keelele, saad sama vastu ja pinget langeb. Vigane inglise keel ei piina. Seda julgeb rääkida ja sel kombel voolavamaks harjutada.

Kestab ja süveneb mulje, et eesti keel on koolikeel, elamiseks Eestis on aga rohkem vaja inglise keelt. Nii nagu iirlased õpivad koolis esivanemate gaeli keelt, aga elus kasutavad inglise keelt. Kuidas sa purskadki kiusavale vennale gaeli keeles näkku „Kas-sa-kurat jäta mu rahule!”, kui kool sellist rumalat sõnavara pole andnud? Jah, esimesi sõnu, mida sisserändajale on vaja õpetada, on need eesti kõnekeele tavalisimad sõnad. Ta võib suuta lugeda „Kalevipoega”, aga kui ta Eestis olles õpib vanduma inglise keeles, siis on keeleheitleus kaotatud.

Kui palju tegelikkus osutub eelneva pildi taoliseks, oleneb eestlaste oskusest sisserändajaid kohelda. Ja oskus oleneb teadlikkusest, kus on ohud. Eesti keele püsimine ja sellega Eesti riigi olemasolu mõte ei olene niivõrd sisserändajate hulgast, keskmisest nahavärvist või usundist, kuivõrd meie oskusest neid keeleliselt sulandada. See hõlmab harjumust nendega suhelda eesti keeles. Kui teine inimene pikasõnalisest eestikeelsest jutust aru ei saa, siis on vaja oskust, kuidas esile tuua üksikuid olulisi sõnu, selmet oma juttu sama pikalt korrata, või need võtmesõnad inglise keeles esitada. Mõneti tähendab see harjumust taluda kohmakat emakeelt. Nii nagu ingliskeelseil maadel talutakse kohmakat inglise keelt.

Harjumused ei arene üleöö. Seepärast on soovitatav varakult peale hakata, tuues sisse väikseid hulki sisserändajaid võimalikult pea, et koos nendega oskusi arendada. On soovitatav neid tuua mitmelt poolt, eriti sealt, kus inglise keele oskus pole veel

kõrge. On vaja ka arendada oskusi neid hajutada Tallinnast välja – aga ometi ainult sinna, kus on mõeldavaid töökohti. On soovitatav edaspidi eeliskorras sisse lasta nende tulnute perekonnaliikmeid, kes eesti keele on edukamalt omaks võtnud.

SISSERÄNDU VÄLTIDA POLE MEIE TEHA, KUI EI VIITSI LAPSI TEHA.

Tulles Eestisse, investeerivad sisserändajad Eestisse ja Eesti nendesse. On soovitatav, et see investeering vilja kannaks. See tähendab, et nad Eestisse püsima jääksid, kui kord on tulnud ja pisut eesti keelt omandanud. Eesti huvides on, et nad siin end küllalt hästi tunneksid. Kas see tähendab, et peaks tulnute vastu olema erakordselt sõbralik, veel rohkem kui oma inimeste vastu? Piisab sellest, kui katsutakse olla sama sõbralik, kui ollakse eestlaste vastu.

Kas see kõik on lihtne ja mugav? Üldsegi mitte. Lihtsam oleks, kui endal oleks küllalt lapsi, nii et sisserännule leiduks vähem tühimikku. Lihtsam oleks, kui omavahel oldaks sõbralikumad, nii et oma noori vähem lääne poole lahkuks. See tühimik Eestis on ja varem või hiljem see täidetakse. Väljastpoolt. Sisserändu vältida pole meie teha, kui ei viitsi lapsi teha. Meie teha on vaid, kas sisseränd algab varakult, vähehaaval, kontrollitult ja oskuslikult, või murrab hiljem järsku sisse puruneva paisu tagant. Õigust teisele maale massiliselt valguda ei ole. Aga targem on seda õigust mitte proovile panna. Samal ajal võiks ikka sihtida ka arusaama poole, et tavaperes on kolm last.